- Knowles, M. (2005). The adult learner: The definitive classic in adult education and human resource development (6th ed.). Burlington, MA: Elsevier. 342. [in English].
- Ross-Gordon, J. (2001). Contemporary viewpoints on teaching adults effectively. San-Francisco, CA: Jossey-Bass. 127. [in English].
- Smith, R. M. (1983). Learning How to Learn. Applied Theory for Adults. Milton Keynes. 37 [in English].

УДК 355.232

DOI: [https://doi.org/10.35387/od.2\(20\).2021.144-152](https://doi.org/10.35387/od.2(20).2021.144-152)

Троцький Руслан Сергійович –
кандидат педагогічних наук,
начальник кафедри тактико-
спеціальної підготовки
Київського інституту
Національної гвардії України

Trotskyi Ruslan – *Candidate of
Pedagogical Sciences, Head of the
Department of Tactical and Special
Training of the Kyiv Institute of
National Guard of Ukraine*

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-9734-279X???>

E-mail: rus197829@ukr.net

Манжос Олександрович –
старший викладач
кафедри загальновійськових дисциплін,
начальник служби екологічної
безпеки Київського інституту
Національної гвардії України

Manzhos Oleksii – *Senior
Lecturer of the Department of
General Military Disciplines, Head
of the Environmental Security
Service of the Kyiv Institute of
National Guard of Ukraine*

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-9729-1703>

E-mail: moo2021@gmail.com

УДОСКОНАЛЕННЯ ЗМІСТУ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ У ВИЩИХ ВІЙСЬКОВИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ В УКРАЇНІ

Анотація. В оглядовій статті проаналізовано особливості фахової підготовки майбутніх офіцерів у вищих навчальних закладах МВС України. Акцентовано увагу на необхідності вдосконалення змісту фахових дисциплін шляхом збагачення тематики навчальних і робочих програм, розроблення проблемних змістових модулів, лекцій, практичних і семінарських занять, програм ознайомчої практики і стажування; використання інтерактивних форм пізнавальної діяльності (лекція-дискусія, бінарна лекція, рольові ігри, проведення відеолекторіїв), організація виховних заходів (зустрічі з військовослужбовцями, керівним складом); проведення тренінгів (комунікативних, з педагогічної майстерності); використання різноманітних методів (проектів, мозкового штурму, дискусія, професійно орієнтовані ситуації, практикуми та ін.); організація семінарів для викладачів фахових дисциплін з проблем досвіду

управлінської культури правоохоронних органів в Україні та зарубіжжі.

Автори доводять, що удосконалення змісту фахової підготовки курсантів вищих навчальних закладів МВС України з метою формування готовності до управлінської діяльності має ґрунтуватися на цінностях професійного розвитку фахівця та основних положеннях провідних методологічних підходів (діяльнісного, особистісно орієнтовного, культурологічного, системного, компетентнісного).

Наголошено, що на сучасному етапі розвитку правоохоронної сфери актуалізується потреба у підготовці мобільного фахівця, здатного вчитися упродовж усього життя, наділеного позитивним ставленням до свого фаху, прагненням до постійного особистісного та професійного саморозвитку, розумінням фахових функцій, здатністю до їх виконання на високому професійному рівні, розвитку власної моральності, інтелекту, емпатійності, культури, що становить підґрунтя ефективної управлінської діяльності.

Ключові слова: фахова підготовка; курсанти вищих навчальних закладів МВС України; управлінська діяльність; майбутні офіцери; фахові дисципліни.

**Trotskyi Ruslan,
Manzhos Oleksii**

IMPROVEMENT OF THE CONTENT OF FUTURE OFFICERS' PROFESSIONAL TRAINING IN HIGHER MILITARY EDUCATIONAL INSTITUTIONS IN UKRAINE

Abstract. *The review article analyzes the peculiarities of the future officer's professional training in the higher educational institutions of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine. There has been emphasized on the need to improve the content of professional disciplines by enriching the themes of educational and work programs; developing the problem-based content modules, lectures, seminars and practical classes, programs of introductory practice and internships; use of interactive forms of cognitive activity (lecture-discussion, binary lecture, role-playing games, conducting video lectures); organization of educational activities (meetings with servicemen and management staff); conducting trainings (communicative, on pedagogical skills); use of various methods (projects, brainstorming, discussion, professionally oriented situations, workshops, etc.); organization of seminars for teachers of professional disciplines on the problems of experience of managerial culture of law enforcement agencies in Ukraine and abroad.*

The authors prove that improving the content of cadets' professional training in the higher educational institutions of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine in order to develop readiness for management should be based on the professional development values and the main ideas of leading methodological approaches (activity, personality, cultural, systemic, competence approaches).

It is emphasized that at the present stage of law enforcement development, there is being mainstreamed the need to train a mobile specialist capable of lifelong learning, endowed with a positive attitude to their profession and the desire for continuous personal and professional self-development as well as understanding of professional functions, ability to perform them at a high professional level and

development of one's own morality, intellect, empathy, culture, which is the basis of effective managerial activity.

Key words: *professional training; cadets of higher educational institutions of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine; managerial activity; future officers; professional disciplines.*

Постановка проблеми, її актуальність. Зростання вимог до випускників вищих навчальних закладів правоохоронного спрямування пов'язано з необхідністю підвищення рівня їхньої компетентності, потребою формування готовності курсантів до виконання управлінських функцій, що детерміновано сучасними суспільними викликами щодо підготовки соціально активних, здатних до професійного й особистісного розвитку упродовж життя офіцерів, які мають бути наділені високим рівнем відповідальності, комунікативної культури.

На сучасному етапі розвитку правоохоронної сфери актуалізувалась потреба суттєвого вдосконалення змісту, форм, методів фахових дисциплін професійної підготовки офіцерів у вищих навчальних закладах Міністерства внутрішніх справ України з метою формування високого рівня готовності до управлінської діяльності курсантів, що дозволить подолати негативні тенденції домінування авторитарного стилю професійної комунікації у правоохоронних органах, неефективного прийняття управлінських рішень, недостатності діалогічної взаємодії між керівниками і підлеглими.

Аналіз актуальних досліджень і публікацій. У педагогічній теорії й освітній практиці науковці, педагоги-практики, психологи представили достатньо розгалужений спектр наукових, навчально-методичних видань, у яких висвітлено форми і методи формування професійно значущих особистісних якостей фахівців, що забезпечують ефективність прийняття управлінських рішень, подолання психологічних бар'єрів у професійній взаємодії, конфліктних ситуацій тощо: Н. Артикуца, Н. Бочарьова, Ю. Грінченко, О. Гудзинський, Н. Кириленко, В. Колпаков, К. Линьов, Г. Мариківська, Н. Мачинська, С. Стельмах, С. Стрілець, В. Тюріна, Е. Федорчук, Т. Хлебнікова та ін.

Методологічні й теоретичні засади професійної підготовки майбутніх офіцерів у вищих навчальних закладах МВС України досліджували М. Вербенський, О. Даниленко, О. Музичук, Г. Яворська; особливості виховання курсантів у системі МВС України розглядали І. Грязнов, В. Дзюба, О. Тогочинський; обґрунтували педагогічні умови формування професійно значущих якостей курсантів Ю. Бойко, С. Полторак, А. Радванський, С. Яворський; визначили особливості формування управлінської компетентності та управлінської культури В. Барко, М. Вовк, О. Луцький, І. Радомський та ін.

Узагальнюючи основні положення науковців щодо обґрунтування педагогічних умов формування готовності до управлінської діяльності майбутніх офіцерів, зазначимо, що спільною думкою науковців є спрямованість на формування мотивації до управлінської діяльності,

ціннісних установок, здатності до ефективної професійної комунікації, що забезпечує ефективність прийняття управлінських рішень.

У результаті аналізу наукових джерел, узагальнення специфіки організації освітнього процесу у навчальних закладах правоохоронного спрямування визначено сутність організаційно-педагогічних умов формування готовності до управлінської діяльності майбутніх офіцерів у процесі фахової підготовки як єдності зовнішніх і внутрішніх чинників освітнього середовища вищого навчального закладу системи МВС, що регламентується взаємодією трьох рівнів організації освітнього процесу на основі генералізації (інституційного, управлінського, технологічного), що забезпечує розвиток необхідної професійної якості майбутніх фахівців з урахуванням запитів суспільства та потреб особистості.

Мета статті – окреслити можливості удосконалення змісту фахової підготовки майбутніх офіцерів у закладах вищої освіти МВС України з метою формування готовності до управлінської діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Однією з важливих педагогічних умов формування готовності курсантів до управлінської діяльності є оновлення змісту, форм і методів фахової підготовки, що зумовлює необхідність оновлення змісту фахових дисциплін шляхом збагачення тематики навчальних і робочих програм, розроблення проблемних змістових модулів, лекцій, практичних і семінарських занять фахових дисциплін («Управління повсякденною діяльністю», «Тактична підготовка військ», «Службово-бойова діяльність», «Українська мова (за професійним спрямуванням)», «Історія військ і військового мистецтва»), програм ознайомчої практики і стажування; використання інтерактивних форм пізнавальної діяльності (лекція-дискусія, бінарна лекція, рольові ігри, проведення відеолекторіїв), виховні заходи (зустрічі з військовослужбовцями, керівним складом), вікторини; методів (тренінги з педагогічної майстерності, комунікативні тренінги, метод проектів, метод мозкового штурму, дискусія, професійно орієнтовані ситуації, практикуми, фасилітація, засоби музейної педагогіки); організація семінарів для викладачів фахових дисциплін з проблем досвіду управлінської культури правоохоронних органів в Україні і зарубіжжі, питань використання форм і методів формування готовності до управлінської діяльності курсантів щодо набуття викладачами функцій «педагога-тьютора».

У процесі оновлення навчальної роботи важливим є використання широкого спектру форм і методів, які спрямовані на підвищення рівня готовності до управлінської діяльності курсантів у ході вивчення фахових дисциплін. Так, ефективною формою навчання є лекція-дискусія, предметом якої є суттєві проблеми, які мають розв'язуватися викладачем у процесі викладання соціально-гуманітарних, фахових дисциплін. Елементами цієї форми пізнавальної діяльності є дискусії, які передбачають активний обмін судженнями, власними думками з приводу певних проблемних питань в інтервалах між окремими частинами лекції. Особливу зацікавленість викликають у курсантів питання, пов'язані з майбутньою професійною, зокрема управлінською, діяльністю.

Однією з ефективних форм пізнавальної діяльності майбутніх офіцерів щодо формування готовності до управлінської діяльності у процесі фахової підготовки є бінарна лекція, в ході якої навчальний матеріал проблемного змісту подається студентам в живому діалогічному спілкуванні двох викладачів між собою; «моделюються реальні професійні ситуації обговорення теоретичних проблем з різних позицій двома спеціалістами, наприклад, теоретиком і практиком, прихильником або противником певної точки зору; спрямована на вирішення проблемних питань або здійснення міжпредметних зв'язків, коли одна проблема стає інтегрованою для викладачів різних кафедр» (Караван, Саницька, & Ташак, 2015, с. 11-19). Педагогічний ефект бінарної лекції полягає у наданні можливостей для активних мисленнєвих операцій, створення проблемного освітнього середовища, конструювання матеріалу на основі міждисциплінарних зв'язків, підтримки високого рівня уваги та зацікавленості, сприянні демонстрації культури дискусійного діалогу викладачів.

Процес формування готовності до управлінської діяльності майбутніх офіцерів у контексті фахової підготовки має ґрунтуватися на діалогічній взаємодії суб'єктів освітньої взаємодії. Відповідно, доцільним є метод бесіди, що визначається у довідникових виданнях «як засіб і необхідний елемент вияву групової форми роботи буття людей», адже «у ході спілкування стає можливим виявлення мотивів учасників спільної діяльності, постановки мети, планування, прийняття рішень, досягнення взаєморозуміння, взаємоузгодженості, взаємодопомоги у процесі виконання дій та операцій» (Радул, 2015, с. 34).

Одним із ефективних методів формування готовності до управлінської діяльності курсантів у процесі фахової підготовки є складання тезаурусу. У майбутнього офіцера, який систематизує тезаурус з проблем управлінської діяльності у процесі вивчення фахових дисциплін шляхом опрацювання довідниково-енциклопедичних видань, навчально-методичної літератури, електронних ресурсів, формуються пошукові, когнітивні уміння, здатність до саморозвитку, розвивається культура мовлення, культура мовленнєвої поведінки, що забезпечує успішне здійснення подальшої управлінської роботи.

У межах вивчення фахових дисциплін важливо застосовувати фасилітативні методи, що опираються насамперед на ціннісно-смыслову основу майбутньої професійної діяльності, коли, на переконання О. Левченка (2008), «між суб'єктами утворюється глибокий, стійкий зв'язок допомоги, полегшення, сприяння у спрямуванні процесу пошуку інформації на професійний розвиток» (с. 25). Набуття ролей і функцій майбутніми фахівцями і викладачем (фасилітатором) сприяє розв'язанню професійно орієнтованих завдань, «занурення» у професійно імітоване навчальне середовище, конструюванню відповідних моделей поведінки відповідно до специфіки професійної діяльності.

Суттєвий вплив на формування готовності курсантів до управлінської діяльності у процесі вивчення фахових дисциплін має робота у малих групах, що сприяє створенню атмосфери колективної співпраці у

прийнятті управлінських рішень, вияву управлінського хисту, розвитку управлінських й організаторських умінь. З цього приводу Т. Поясок (2000) зауважує, що «пізнавальна активність за групових форм організації навчальної діяльності має колективний характер, створює передумови для взаємного спілкування суб'єктів навчання, дає можливість обміну інтелектуальними цінностями, порівняння й узгодження різних точок зору на об'єкти, що вивчаються» (с. 163).

Рольові ігри є імітаційними формами навчальної діяльності майбутніх фахівців, що моделюють певні умови професійної діяльності, суголосні з реальністю. В. Платонов (Платонов, 1991, с. 2) визначає сутність методу гри як імітацію різних видів професійної діяльності, спілкування за умов процесу, який розвивається динамічно, з метою формування рівнів професійної діяльності. Сутність рольової гри, спрямованої на підвищення рівня готовності до управлінської діяльності майбутніх офіцерів у процесі фахової підготовки, пов'язана з необхідністю активізації управлінського мислення, самостійності у прийнятті рішень, наближення навчання до реалій професійної діяльності, підготовки до практичної професійної роботи.

Різновидом групової роботи у ході організації навчально-пізнавальної діяльності майбутніх фахівців є проведення вікторин, доцільність яких визначається насамперед в організації практичних і семінарських занять. Вікторини спрямовують на використання тезаурусу, що укладається в межах власного портфоліо з проблем управлінської діяльності офіцера. Курсанти мають можливість продемонструвати власну ерудицію, знання з проблем управління у правоохоронних органах.

Інноваційною формою роботи щодо організації процесу формування готовності до управлінської діяльності майбутніх офіцерів у процесі фахової підготовки є тренінг. Основна мета тренінгу – виконання окремих операцій у реальних умовах професійного середовища, усвідомлення учасниками необхідності оволодіння певними уміннями, компетентностями, які забезпечують ефективність здійснення професійної діяльності. Різновидом тренінгу, який сприяє формуванню готовності до управлінської діяльності курсантів у процесі фахової підготовки, є тренінг з педагогічної майстерності. Доцільність використання цього методу пов'язана з необхідністю вияву педагогічного такту, педагогічного впливу майбутнього офіцера на підлеглих, виконання професійних функцій з урахуванням специфіки управлінської діяльності. Водночас ефективною формою формування готовності майбутніх офіцерів до управлінської діяльності у процесі фахової підготовки є комунікативний тренінг, метою якого є підвищення рівня комунікативних умінь, що становить важливу професійну якість, яка забезпечує результативність управлінської діяльності, є необхідною умовою здійснення впливу на підлеглих, співробітників.

Одним із ефективних методів навчально-пізнавальної діяльності у процесі фахової підготовки майбутніх фахівців, є метод «мозкового штурму», що забезпечує активізацію колективної, групової роботи, спрямований на стимулювання процесу пізнання, формування професійних якостей, зокрема готовності до управлінської діяльності.

Доцільність застосування дискусії в ході проведення семінарських і практичних занять з метою формування готовності до управлінської діяльності курсантів у процесі фахової підготовки підтверджена необхідністю обміну думками майбутніх фахівців з приводу вирішення певних проблем управлінського спрямування. Результатом колективного обговорення проблемних ситуацій, питань професійного характеру є ефективний процес пошуку істини, набуття нових для майбутніх фахівців знань, умінь, компетентностей.

У процесі формування готовності до управлінської діяльності майбутніх офіцерів доцільно застосовувати таку форму роботи, як практикуми, що пов'язано з необхідністю застосування комплексу завдань, який використовується після вивчення змістових модулів фахових дисциплін і спрямований на повторення та узагальнення вивченого матеріалу, закріплення управлінських умінь, здатностей до управлінської діяльності.

Проведення заходів виховного спрямування (відеолекторіїв, зустрічей з військовослужбовцями, керівним складом, учасниками бойових дій, керівниками підрозділів, успішних у здійсненні управлінської діяльності) формує у майбутніх офіцерів мотивацію щодо формування готовності до управлінської діяльності.

Важливою формою пізнавальної, виховної роботи у вищих навчальних закладах системи МВС є проведення екскурсій професійно зорієнтованого спрямування, що сприяє зокрема й формуванню готовності до управлінської діяльності майбутніх офіцерів. У цьому процесі використовується потенціал музейної педагогіки, що дозволяє підвищити інтерес курсантів до навчання, формує повагу до майбутнього фаху, демонструє зразки ефективної професійної, управлінської діяльності окремих військовослужбовців, правоохоронців, запропоновані експозиціями музеїв.

Організація методичних, науково-методичних семінарів для викладачів фахових дисциплін з проблем досвіду формування готовності до управлінської діяльності майбутніх офіцерів, використання форм і методів формування готовності до управлінської діяльності майбутніх офіцерів спрямована на набуття ними функцій «педагога-тьютора». Завдання тьютора – створення освітнього простору як простору пізнавальних ініціатив й інтересів тих, хто навчається... Тьютор проводить моніторинг освітньої діяльності тьюторанта і допомагає йому оцінити ефективність навчання, організовує зворотній зв'язок з іншими суб'єктами освітнього процесу; у різних формах консультування здійснює допомогу у самовизначенні щодо подальшої освіти (Абрамовских, & Казаева, 2013, с. 1-6). Зважаючи на необхідність виконання викладачами фахових дисциплін у вищих навчальних закладах у системі МВС функцій педагога-тьютора доцільно проводити методичні, науково-методичні семінари для викладачів фахових дисциплін з проблем досвіду формування готовності до управлінської діяльності майбутніх офіцерів.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Удосконалення змісту фахової підготовки курсантів вищих навчальних закладів МВС України з метою формування готовності до управлінської діяльності має

ґрунтуватися на цінностях професійного розвитку фахівця та основних положеннях провідних методологічних підходів (діяльнісного, особистісно орієнтовного, культурологічного, системного, компетентнісного) і розглядається як складна, динамічна система, структура якої інтегрує мотиваційно-цільовий, процесуальний, рефлексивний блоки, відображає логічний процес формування їхньої готовності до управлінської діяльності, реалізується поетапно у ході фахової підготовки майбутніх офіцерів.

Удосконалення змісту фахової підготовки курсантів реалізується через традиційні та інноваційні форми і методи пізнавальної, науково-дослідницької і самостійної діяльності. До основних форм організації фахової підготовки майбутніх офіцерів належать лекції, практичні, семінарські, індивідуальні заняття, самостійна робота, ознайомча практика, стажування. Формування готовності курсантів до управлінської діяльності у процесі фахової підготовки здійснюється через застосування активних методів навчання: аналіз конкретних ситуацій, ділові ігри, вікторини, «мозковий штурм», метод проектів тощо.

На нашу думку, подальшого вивчення потребують проблеми методів і форм професійного розвитку викладачів фахових дисциплін у вищих навчальних закладах системи МВС України з метою формування готовності до управлінської діяльності курсантів; розвитку управлінської культури, управлінської компетентності працюючих фахівців правоохоронної сфери.

Список використаних джерел

- Абрамовских, Н.В., & Казаева, Е.А. (2013). Тьюторство: история и современность. URL: <http://shgpi.edu.ru/files/nauka/vestnik/2013/2013-3-31.pdf>.
- Караван, Ю.В., Саницька, А.О., & Ташак, М.С. (2015). Нетрадиційні форми лекцій у вищій школі. URL: <http://nauka.zinet.info/15/karavan.php>
- Козак, Л.В. (2009). Професійно-орієнтовані форми навчання у підготовці фахівців туризму. URL: http://elibrary.kubg.edu.ua/1809/1/L_Kozak_PPTP_1_GI.pdf
- Комунікативний потенціал музею та засоби його реалізації (методична довідка). URL: https://warmuseum.kiev.ua/_ua/projects/method/comm.pdf
- Кремень, В.Г. (Ред.). (2008). Енциклопедія освіти. Київ: Юрінком Інтер.
- Левченко, О.О. (2007). Формування фасилітативної компетентності студентів-психологів за умов впровадження інтерактивних технологій професійної підготовки. В В.Д. Будько, О.М. Пехота (Ред.). *Науковий вісник Миколаївського державного університету*. Миколаїв: МДУ.
- Левченко, О.О. (2008). Фасилітативна діяльність педагога в контексті суб'єкт-суб'єктного підходу до педагогічної діяльності. *Вісник Житомирського державного педагогічного університету ім. І. Франка*, 39, 23–28. Житомир: ЖДУ ім. І. Франка.
- Платонов, В.Я. (1991). Деловые игры: разработка, организация, просвещение. М.: Профиздат.
- Поясок, Т. (2000). Нестандартні та нетрадиційні групові форми навчання у вузі. *Проблеми педагогічних технологій*, 3, 159–164.
- Радул, В.В. (Ред.). (2015). Соціолого-педагогічний словник. Харків: Мачулін.

Тюріна, В.О., & Кулик, Н.А. (2005). Тренінг як метод підготовки курсантів до профілактики міжособистісних конфліктів. *Підвищення готовності майбутніх фахівців до інноваційної педагогічної діяльності*. Харків: Стиль ІЗДАТ. 228–234.

References (translated and transliterated)

- Abramovskih, N.V., & Kazaeva, E.A. (2013). T'yutorstvo: istoriya i sovremennost' [Tutoring: history and modernity]. URL: <http://shgpi.edu.ru/files/nauka/vestnik/2013/2013-3-31.pdf> [in Russian].
- Karavan, Ju.V., Sanycka, A.O., & Tashak, M.S. (2015). Netradycijni formy lekciy u vyshnij shkoli [Unconventional forms of lectures in high school]. URL: <http://nauka.zinet.info/15/karavan.php> [in Ukrainian].
- Kozak, L.V. (2009). Profesijno-orijentovani formy navchannja u pidghotovci fakhivciv turizmu [Forms of training in the training of tourism professionals, focused on the profession]. URL: http://elibrary.kubg.edu.ua/1809/1/L_Kozak_PPTP_1_GI.pdf [in Ukrainian].
- Komunikatyvnyj potencial muzeju ta zasoby jogho realizaciji (metodychna dovidka) [Communicative potential of the museum and means of its realization (methodical reference)]. URL: https://warmuseum.kiev.ua/_ua/projects/method/comm.pdf [in Ukrainian].
- Kremenj, V.Gh. (Red.). (2008). Encyklopedija osvity [Encyclopedia of Education]. Kyjiv: Jurinkom Inter [in Ukrainian].
- Levchenko, O.O. (2007). Formuvannja fasylytatyvnoji kompetentnosti studentiv-psykologhiv za umov vprovadzhennja interaktyvnykh tekhnologhij profesijnoji pidghotovky [Formation of facilitative competence of students-psychologists under the conditions of introduction of interactive technologies of professional training]. V V.D. Budjko, O.M. Pjehoty (Red.). *Naukovyj visnyk Mykolajivskogho derzhavnogho universytetu – Scientific Bulletin of the State Nikolaev University*. Mykolajiv: MDU [in Ukrainian].
- Levchenko, O.O. (2008). Fasylytatyvna dijalnistj pedagogha v konteksti sub'ektnogho pidkhodu do pedagoghichnoji dijalnosti [Facilitatory activity of a teacher in the context of a subject-subject approach to pedagogical activity]. *Visnyk Zhytomyrskogho derzhavnogho pedagoghichnogho universytetu im. I. Franka – Zhytomyr Ivan Franko State University Journal*, 39, 23–28. Zhytomyr: ZhDU im. I. Franka [in Ukrainian].
- Platonov, V.Ja. (1991). Delovye igry: razrabotka, organizacija, prosveshhenie [Business games: development, organization, education]. Moskva: Profizdat [in Russian].
- Pojasok, T. (2000). Nestandartni ta netradycijni ghrupovi formy navchannja u vuzi. [Non-standard and non-traditional group forms of higher education]. *Problemy pedagoghichnykh tekhnologhij – Problems of pedagogical technologies*, 3, 159-164 [in Ukrainian].
- Radul, V.V. (Red.). (2015). Sociologho-pedagoghichnyj slovnyk [Sociological and pedagogical dictionary]. Kharkiv: Machulin [in Ukrainian].
- Tjurina, V.O., & Kulyk, N.A. (2005). Treningh jak metod pidghotovky kursantiv do profilaktyky mizhosobystisnykh konfliktiv [Training as a method of preparing cadets for the prevention of interpersonal conflicts]. Kharkiv: Stylj IZDAT, 228–234 [in Ukrainian].